

ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ

Ν Ε Λ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

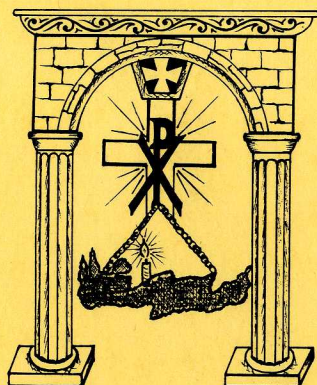
ΕΤΟΣ Γ' ΤΕΥΧΗ 5-6

ΣΤΕΡΓΙΟΥ Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ

Ἱστοριοδίδου

Η ΚΡΗΤΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1204 - 1669 καὶ 1669 - 1898)

Ἀνάτυπον



ΡΕΘΥΜΝΟΝ

1991

Η ΚΡΗΤΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
(1204-1669 καί 1669-1898)

Εἰσ α γ ω γ ή

Ἡ Κρήτη μέ τή δεσπόζουσα θέση της στήν Ἀνατολική Μεσόγειο, σάν ἐνδιάμεσος κρίκος, πού συνδέει τίς τρεῖς ἡπείρους τοῦ λεγόμενου Παλαιοῦ Κόσμου, ὑπῆρξε τό σταυροδρόμι ὅπου συναντήθηκαν οἱ πρωτόγονοι πολιτισμοί καί δημιουργήθηκε ἕνας καινούργιος πολιτισμός, πιο τέλειος καί πιο λαμπρός, ὁ ἀπαράμιλλος Μινωικός Πολιτισμός.

Ἀλλά ἡ στρατηγική αὐτή θέση της, τό ἰδιόμορφο σχῆμά της, οἱ ἀσφαλεῖς κόλποι καί ὄρμοι της καί τό πλούσιο ἔδαφός της ἐκίνησαν καί κινοῦν τό ἐνδιαφέρον τῶν πάσης φυλῆς κατακτητῶν. Ἀχαιοί, Δωριεῖς, Ρωμαῖοι, Βυζαντινοί, Ἀραβες, Βενετοί, Τοῦρκοι καί τελευταῖα ὁ Ναζισμός καί ὁ Φασισμός κατέκτησαν τήν Κρήτη καί μεῖναν σ' αὐτή ἄλλοι περισσότερο καί ἄλλοι λιγότερο χρόνο. Κανείς ὅμως ἀπό τή σειρά αὐτή τῶν κατακτητῶν δέν κατόρθωσε νά κατακτήσει τοὺς Κρητικούς. Τό φαινόμενο αὐτό ὀφείλεται στό φιλελεύθερο καί ἀτίθασο χαρακτήρα τῶν Κρητικῶν. Καί ὁ χαρακτήρας των ἔχει σχέση καί συνάρτηση μέ τά τραχειά βουνά τοῦ νησιοῦ των. Τά τραχειά αὐτά βουνά, οἱ κατάρρητες καί γελαστές κοιλάδες, κατάφυτες ἀπό χιλιῶν λογιῶν καρποφόρα δέντρα, μέ τοὺς μυρωμένους ἀνθούς των καί τοὺς γλυκύτατους καρπούς των, οἱ ἀκτές της, πού τίς δέρνουν ἀνελέητα οἱ ἄγριες τραμουντάνες, ἀλλά καί οἱ ἡμερες ὅλο φῶς καί χρῶμα ἀκρογιαλιές της, ὅλα αὐτά μαζί συνθέτουν τό νησί τῆς Κρήτης καί ἐπιδροῦν στό χαρακτήρα τῶν κατοίκων της.

Ὁ Κρητικός εἶναι ἥπιος καί εἰρηνικός, καλόκαρδος καί γελαστός σάν τόν ἀνέφελο γαλάζιο οὐρανό τοῦ νησιοῦ του, σάν τό θερμό καί γλυκύ κλῖμά του, καλόγνωμος καί γλυκόλογος σάν τοὺς γλυκοὺς καί γεμάτους χυμούς κρητικούς καρπούς. Ἡ φιλοξενία του εἶναι παροιμιώδης ἀπό τήν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα. Μά εἶναι σύγχρονα ἄγριος, ἀνελέητος καί τρομερός, σάν τά κακοτράχαλα κρητικά βουνά καί τήν ἄγρια καί σχεδόν πάντα φουρτουνιασμένη Κρητική Θάλασσα γιά ὅσους τολμοῦν νά καταπατήσουν τή λευτεριά του, πού τήν ἔχει θρονιάσει πάνω στά ψηλά βουνά του. Οἱ ἐκάστοτε κατακτητές πλήρωσαν πάντοτε μέ ἐκατόμβες θυσιῶν τήν κατάκτηση τοῦ νησιοῦ. Ἡ Κρήτη δέν παραδῶθηκε ποτέ δίχως μάχη. Καί οἱ σύγχρονοι τό ξέρουν ἀπό πεῖρα προσωπική.

I. ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ

Τίς ἀρχές τοῦ 13ου αἰώνα οἱ Σταυροφόροι τῆς Δ' Σταυροφορίας διάλυσαν τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἐτοίμασαν τὸ δρόμο τῶν βαρβάρων τῆς Ἀνατολῆς γιὰ τὴν κατάρκτηση μεγάλου μέρους τῆς Εὐρώπης καὶ τὴν ὑποδούλωση τῶν κατοίκων της.

Οἱ Σταυροφόροι μοίρασαν μεταξύ των τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. Ὁ ἀρχηγὸς των Βονιφάτιος ὁ Μομφερατικὸς πῆρε σὲ μερίδιό του καὶ τὴν Κρήτη, ποὺ ἀποτελοῦσε **θέμα** τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ τὴν πούλησε στὴ Βενετία ἀντὶ 1000 ἀργυρῆς μάρκες. Γιὰ τοὺς ἐμπόρους τῆς Βενετίας, ποὺ εἶχαν τότε τὴν κυριαρχοῦσα στὴ Μεσόγειο ναυτικὴ δύναμη, ἡ Κρήτη ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ τὰ ἐμπορικὰ των συμφέροντα στὴν Ἀνατολή. Ἀλλὰ, ἀπασχολημένοι γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ὑπόλοιπη πλούσια λεῖα των, δέν φρόντισαν νὰ καταλάβουν ἀμέσως τὴν Κρήτη. Οἱ ἀντίζηλοί των Γενοβέζοι ἐπωφελήθηκαν ἀπ' αὐτὸ καὶ ἔστειλαν τὸν ἀρχιπειρατὴ Ἑρρίκο Πεσκατόρε καὶ τὴν κατέλαβε τὸ 1206 καὶ ἔκτισε 14 φρούρια σὲ διάφορες περιοχὲς τοῦ νησιοῦ. Τὸ 1210 ἡ Βενετία ἔστειλε τὸν Ἰάκωβο Τιέπολο δούκα τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης, ὅπως ὀνόμασαν, δημοκράτες αὐτοί, τὴν πολύτιμη κτήση. Χρειάστηκαν σκληροὶ ἀγῶνες ὥσπου νὰ διώξει τὸν Πεσκατόρε καὶ νὰ γίνῃ κύριος τῆς Κρήτης.

Ἡ Βενετία, δίχως νὰ λάβῃ ὑπόψει τῆς ὅτι ὑπῆρχαν στὴν Κρήτη γαιοκτήμονες, μοίρασε τὸ νησί σὲ 394 φέουδα καὶ τὰ ἔδωκε στοὺς Βενετοὺς ἀποίκους, ποὺ ἔστειλε ἀμέσως τὸ 1212 καὶ ἔπειτα τὸ 1222, τὸ 1233 καὶ τὸ 1252. Μὲ τὸν ἀποικισμό αὐτὸ ἤθελε νὰ ἀλλάξῃ δημογραφικὰ τὸ νησί, νὰ συνδέσῃ τὴν ἀσφάλεια τῆς κτήσης μὲ τὸ ἀτομικὸ συμφέρον τῶν φεουδαρχῶν, οἱ ὁποῖοι, σύμφωνα μὲ τὸ Ἐκχωρητήριον Ἑγγραφο (Carta Concessionis) ἀνάλαβαν τὴν ὑποχρέωση νὰ ὑπηρετοῦν στρατιωτικὰ γιὰ τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴ διατήρηση τῆς βενετικῆς κυριαρχίας. Τὸ κάθε φέουδο ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἓνα ἢ περισσότερα χωριά, ἀνάλογα μὲ τὴν παραγωγικότητά των καὶ ἀπὸ 25 χωρικοὺς γιὰ νὰ καλλιεργοῦν τὰ κτήματα γιὰ λογαριασμό τῶν φεουδαρχῶν, κρατῶντας ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν παραγωγή γιὰ τὴν συντήρησίν των.

Λίγα χρόνια πρὶν νὰ καταλάβουν τὴν Κρήτη οἱ Βενετοὶ ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Ἀλέξιος Κομνηνὸς εἶχε ἐγκαταστήσῃ στὴν Κρήτη τὸ 1128 δώδεκα οἰκογένειες τῆς Κωσταντινουπόλεως, τὰ **Δώδεκα Ἀρχοντόπουλα** ὅπως ἀναφέρονται στὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς καὶ εἶχε μοιράσῃ σ' αὐτὲς ὅλο τὸ νησί. Ἡ ἀντίδρασή των συνεπῶς στοὺς σφετεριστὰς τῶν κτημάτων των ἦταν φυσικὴ. Οἱ Βυζαντινοὶ τιμαριούχοι ἀνάλαβαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Βενετῶν σκληροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνες ἐναντίον των, γιὰ τὴν διατήρηση τῶν προνομίων των.

Στούς αγώνες αυτούς είχαν βοηθούς και συμπαραστάτες όλους τους αυτόχθονες ὀρθόδοξους Κρητικούς. Τό θρησκευτικό αἶσθημα βρισκόταν τότε σέ πολύ ὑψηλό ἐπίπεδο. Ἦταν συνεπῶς μιὰ σπουδαία ἀφορμή τό καθολικό δόγμα τῶν κατακτητῶν γιά νά κινήσει τό μῖσος ὅλου τοῦ λαοῦ ἐναντίον των.

Κατά τήν περίοδο τῆς Βενετοκρατίας δέν ὑπῆρχε ἐθνική ἐνότητα τοῦ Λαοῦ ὅπως τήν ἐννοοῦμε σήμερα, ὅπως ἦταν κατά τήν Τουρκοκρατία. Οἱ τιμαριοῦχοι ἐνδιαφερόταν ὁ καθένας γιά τόν ἑαυτό του καί τά στενά συμφέροντά του. Οἱ χωρικοί, προσκολλημένοι στή γῆ, ἀναπόσπαστο μέρος αὐτῆς, φυτοζωοῦσαν στήν κυριολεξία. Δέν ἐπικοινωνοῦσαν ὁ ἕνας μέ τόν ἄλλο. Στήν ἀπομόνωση αὐτή σοβαρά ἀφορμή ἦταν καί τό μακρόστενο σχῆμα τῆς Κρήτης. Γι' αὐτό οἱ ἐπαναστάσεις κατά τῶν Βενετῶν ἦταν ἐκδηλώσεις τῶν ντόπιων γαιοκτημόνων καί τῶν ὑποτακτικῶν τους, πού θιγόταν ἄμεσα τά οἰκονομικά των συμφέροντα. Ἐάν τό σχῆμα τῆς Κρήτης ἦταν κυκλικό καί ἡ ἐπικοινωνία τῶν κατοίκων πιό εὐκολη, ὥστε ὁ ἀγώνας νά εἶναι καθολικός, ἡ κατάκτησή της θά ἦταν πολύ δύσκολη.

1212. Ἐπανάσταση τῶν Ἀγιοστεφανιτῶν.

Μιά ἀπό τίς βυζαντινές οἰκογένειες πού θά διώχτηκε ἀπό τά κτήματά της ἦταν ἡ οἰκογένεια τῶν Ἀγιοστεφανιτῶν. Γι' αὐτό ἀμέσως μετὰ τήν ἐγκατάσταση τῶν Βενετῶν ἀποίκων, ξεκινώντας ἀπό τό φυσικό φρούριο, τό ὀροπέδιο τοῦ Λασιθιοῦ, κατέβαιναν στίς πεδινές ἐπαρχίες ὅπου εἶχαν ἐγκατασταθεῖ οἱ Βενετοί, τοὺς σκότωναν παίρνοντας ὅ,τι εὕρισκαν. Κυρίευσαν τά φρούρια τοῦ Μεραμπέλου καί τῆς Σητείας καί ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς κεντροανατολικῆς Κρήτης. Ὁ δούκας Tiepolo μόνο μέ τή βοήθεια τοῦ δούκα τῆς Νάξου Μάρκου Σανούδου κατόρθωσε νά καταστείλει τήν ἐπανάσταση τῶν Ἀγιοστεφανιτῶν.

1217. Ἐπανάσταση Σκορδιλῶν καί Μελισσηνῶν.

Δέν εἶχε καλά-καλά ἡσυχάσει ὁ τόπος καί νέα ἐπανάσταση συντάραξε τήν Κρήτη. Ὁ καστελάνος τοῦ φρουρίου Bonriparo στό Ρέθυμνο ἔκλεψε τά ἄλογα τοῦ ἄρχοντα Ἰωάννη Σκορδίλη. Ὁ Σκορδίλης ζήτησε ἱκανοποίηση ἀπό τό δοῦκα Quirino, ὁ ὁποῖος δέν ἱκανοποίησε τό αἶτημα. Ὁ Σκορδίλης μαζί μέ τοὺς ἀδελφούς του καί τοὺς ὑποτακτικούς του πῆραν πολλά ζῶα ἀπό τοὺς Βενετούς φεουδάρχες τῆς περιοχῆς. Μέ τοὺς Σκορδίληδες ἐνώθηκαν καί οἱ Μελισσηνοί καί ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Δυτικῆς Κρήτης. Ὁ νέος δοῦκας Domenico Delfino, περισσότερο πολιτικός ἀπό τόν Quirini, συνθηκολόγησε τό 1219 μέ τοὺς Σκορδίληδες καί Μελισσηνοὺς, παραχώρησε σ' αὐτοὺς φέουδα καί τοὺς ἐκμίσθωσε μεγάλη ἔκταση στόν Ἀποκόρωνα, μέ τήν ὑποχρέωση νά ἀναλάβουν καί τίς στρατιωτικές ὑποχρεώσεις γιά τή φρούρησή των.

1223. Δεύτερη Ἐπανάσταση τῶν Μελισσηνῶν.

Ὑστερα ἀπὸ τὴ συνθήκη τοῦ 1219 οἱ ἀδελφοὶ Μελισσηνοὶ ἐπαναστάτησαν καὶ πάλι, γιατί ὡς φαίνεται δέν ἐτηρήθηκαν οἱ ὅροι τῆς συνθήκης τοῦ 1219. Τό 1223 ὁ δοῦκας Quirini ικανοποίησε τοὺς Μελισσηνοὺς οἱ ὁποῖοι ὀρκίστηκαν πίστη καὶ ὑπακοή στὴ Βενετία.

1230. Ἐπανάσταση τῶν Δύο Συβρίτων.

Οἱ ὅροι τῶν συνθηκῶν δέν τηροῦνταν, ὡς φαίνεται, καὶ οἱ Σκορδίληδες, οἱ Μελισσηνοὶ, οἱ Ἀρκολέοι, οἱ Δρακοντόπουλοι καὶ ἄλλοι κήρυξαν τό 1230 νέα ἐπανάσταση, τὴ λεγόμενη τῶν Δύο Συβρίτων, ἀπὸ τό χωρὸ πού ἔγινε. Οἱ ἐπαναστάτες ζήτησαν τὴ βοήθεια τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Ἰωάν. Βατάτση καὶ καταλάβαν τό Ρέθυμνο, τό Μυλοπόταμο καὶ μεγάλο μέρος τῆς Μεσαρᾶς. Ἡ Βενετία ἀναγκάζεται νά παραχωρήσει στοὺς ἐπαναστάτες τίς σημερινές ἐπαρχίες Ἀμαρίου καὶ Ἀγ. Βασιλείου (Ἀπάνω καὶ κάτω Σύβριτο) γιὰ νά ἡσυχάσουν.

1252. Ἀποικισμός καὶ ἵδρυση τῶν Χανίων.

Οἱ Βενετοὶ ἐγκαταστάθηκαν ἀρχικὰ στὴν πλούσια περιοχή τοῦ σημερινοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Στὴ γόνιμη παραλιακὴ πεδιάδα τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας φαίνεται νά ἐγκαταστάθηκαν λίγοι. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ διώχτηκαν ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες. Ἡ Βενετία γιὰ ἀντιπερισπασμό τῶν ἐπαναστατῶν καὶ γιὰ νά ὀλοκληρώσει τὴν κυριαρχία της σ' ὅλο τό νησί ἔστειλε στά μέρη αὐτά τό 1252 νέα ἀποικία καὶ ὅρισε ἔδρα τοῦ διαμερίσματος αὐτοῦ τὰ Χανιά, πού ἦταν τότε μικρὴ πολίχνη. Οἱ νέοι ἀποικοὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν κεντρικὴ συνοικία, τό Καστέλι, ὅπου ἡ ἀρχαία Κυδωνία, καὶ τό ὀχύρωσαν γιὰ τὴν ἀσφάλειά των ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες.

1261. Ἐπανάσταση Χορτατσῶν - Σκορδιλῶν - Μελισσηνῶν.

Τὴν ὑποκίνησε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, πού εἶχε ἀνασυστήσῃ τό Βυζαντινὸ κράτος. Καὶ αὐτὴ τελείωσε μέ συνθήκη τό 1265. Οἱ ἀρχηγοὶ ὀρκίστηκαν πίστη στὴ Βενετία καὶ ἡ Βενετικὴ διοίκηση τοὺς μοίρασε νέα φέουδα καὶ προνόμια.

1272. Ἐπανάσταση τῶν Χορτατσῶν.

Δέν ξέρουμε τί μεσολάβησε καὶ τό 1272 οἱ ἀδελφοὶ Θεόδωρος καὶ Γεώργιος Χορτάτσης κίνησαν νέα ἐπανάσταση κατὰ τῶν κατακτητῶν Βενετῶν, πού ἔφερε σέ πολὺ δύσκολη θέση τὴ βενετικὴ διοίκηση γιατί οἱ Χορτάτσηδες ἔφθασαν μέχρι τὰ τείχη τοῦ Χάντακα. Καὶ θά τὸν καταλάμβαναν ἂν δέν πολεμοῦσαν μέ αὐταπάρνηση οἱ ἀποικοὶ κάτοικοι καὶ μερικοὶ κρητικοὶ φεουδάρχες, ὥστε

νά τούς αναγκάσουν νά λύσουν τήν πολιορκία. Οἱ Βενετοί συγκέντρωσαν μεγάλες δυνάμεις καί ἐπιτεθῆκαν στούς ἐπαναστάτες τό 1278 καί τούς διαλύσαν. Οἱ ἀρχηγοί κατόρθωσαν νά φύγουν στήν Κωσταντινούπολη. Στήν ἐπανάσταση αὐτή βοήθησε τούς Βενετούς ὁ Ἀλέξιος Καλέργης, ἀντίζηλος τῶν Χορτατσῶν.

1283 - 1299. Ἐπανάσταση Ἀλεξίου Καλέργη.

Ἡ σπουδαιότερη καί διαρκέστερη ἐπανάσταση πού ἔφερε σέ δύσκολη θέση καί ἐταπείνωσε τή Βενετία ἦταν ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ἀλεξίου Καλέργη, τοῦ σημαντικότερου, τοῦ πλουσιότερου καί ἰσχυρότερου οἴκου τῆς Κρήτης, πού ἔδωσε πολλούς ἀγωνιστές. Ὁ Ἀλέξιος συγκέντρωνε πολλά προσόντα, ἀνδρεία, σύνεση, στρατηγικότητα ἀλλά καί πολλά ἐλαττώματα, φιλοδοξία, πλεονεξία, δολιότητα, ἀρχομανία. Οἱ Βενετοί ἐγνώριζαν τό χαρακτήρα, τήν ἰσχύ καί τήν ἐπιρροή τοῦ Καλέργη στούς Κρητικούς, πού τόν καθιστοῦσαν ἐπίφοβο στήν κυριαρχία των καί ἔδωκαν ἐντολή στό δοῦκα Ἰάκωβο Dandolo τό 1283 νά τόν συλλάβει καί νά τόν στείλει στή Βενετία.

Ὁ Καλέργης εἶχε πολλούς φίλους καί μέσα στή βενετική διοίκηση καί ἓνας ἀπ' αὐτούς τόν εἰδοποίησε ἐγκαίρως καί ἔφυγε ἀπό τό Χάντακα. Σέ συνεννόηση μέ τίς ἄλλες ἀρχοντικές οἰκογένειες, μέ τούς Βλαστούς, μέ τούς Γαβαλάδες, μέ τούς Βαροῦχες καί ἄλλους συγκέντρωσε καί σύνταξε σοβαρές δυνάμεις καί ἄρχισε τόν ἀνταρτοπόλεμο, μή θέλοντας νά διακινδυνεύει μάχη μέ τά ἐμπειροπόλεμα βενετικά στρατεύματα. Σέ λίγο χρόνο ὅλη ἡ Κρήτη, ἐκτός τό Χάντακα, ἦταν στήν ἐξουσία τῶν ἐπαναστατῶν.

Ἡ κατάσταση αὐτή βάσταξε χρόνια καί ἔφερε τή Βενετία σέ πολύ δύσκολη θέση, νά χρηματοδοτεῖ 18 ὀλόκληρα χρόνια ἓνα πόλεμο σέ τόσο μακρυνή ἀπόσταση. Ἀλλά καί οἱ ἐπαναστάτες δέν βρισκόταν σέ καλύτερη θέση. Κι ἔτσι καί οἱ μέν καί οἱ δέ ἤθελαν νά τελειώσει ἡ ἐμπόλεμη κατάσταση.

Τό 1299 ἦλθε δοῦκας τῆς Κρήτης ὁ Michele Vidal, ἐξουσιοδοτημένος νά κλείσει εἰρήνη μέ τόν Καλέργη. Δέν ἄργησαν νά συμφωνήσουν γιά εἰρήνευση καί ἔτσι ἐγίνε ἡ περίφημη Pax Alexii Calergii. Μέ αὐτή παραχωρήθηκαν ἀπό τή Βενετία στόν Ἀλέξιο πολλά προνόμια, φέουδα κ.λπ. καί ὁ Καλέργης ὀρκίστηκε πίστη καί ὑπακοή στή Βενετία. Καί τήν ἐτήρησε πιστά σ' ὅλη του τή ζωή καί αὐτός καί οἱ ἀπόγονοί του.

1330. Ἐπανάσταση Βάρδα Καλέργη.

Ἡ ἐπιβολή νέων φόρων, ἡ εἰδική φορολογία γιά τή ναυπήγηση καί τόν ἐξοπλισμό δυό γαλερῶν γιά τή φύλαξη τῶν παραλίων ἀπό τή μάστιγα τῶν πειρατῶν, ἡ βάνανυση συμπεριφορά τῶν εἰσπρακτόρων καί ἄλλα προκάλεσαν τό 1330 νέα ἐπανάσταση στή Δυτική Κρήτη μέ ἀρχηγό τό Βάρδα Καλέργη ἀπό τόν κλάδο τῆς Κισάμου καί τό Νικόλ. Πρικοσιρίδη. Στήν ἐπανάσταση

προσχώρησαν και οι αδελφοί Σηφόπουλοι του Μυλοποτάμου. Οι Βενετοί κατόρθωσαν να καταβάλουν την επανάσταση, βοηθούμενοι και από τους εντόπιους Καλέργηδες. Οι κάτοικοι των Συβρίτων σκότωσαν τον Βάρδα Καλέργη και έστειλαν την κεφαλή του στους Βενετούς και ο Καλέργης του Μυλοποτάμου σκότωσε τον άλλο αρχηγό Πρικοσιρίδη.

1338 - 1341. Έπανάσταση Λέοντος Καλέργη - Ψαρομηλίγγων.

Ο Λέων Καλέργης, απόγονος του Αλέξιου, κινούμενος από άγνό πατριωτισμό, προσεταιρίστηκε τον Κώστα Σμυρίλιο, τον πεθερό του Καψοκαλύβη και τους αδελφούς Ψαρομηλίγγους και κήρυξε επανάσταση για την απελευθέρωση της Κρήτης. Ο θεϊός του Αλέξιος Καλέργης ο νεώτερος που τον είχε αναθρέψει και σπουδάσει, πιστός στον όρκο του πάπου του, βοήθησε τους Βενετούς, συνέλαβε τους αρχηγούς Σμυρίλιους και τους έστειλε στο Χάντακα όπου τους εκτέλεσαν. Δεν δίστασε να βοηθήσει τους Βενετούς να εξοντώσουν και τον άνεψιόν του. Με δόλο τον κάλεσαν στο Χάντακα με τον πεθερό του Καψοκαλύβη και τους Ψαρομηλίγγες δήθεν για να τους ανταμείψει ο δοῦκας για τη μετάνοιά των. Πίστεψαν και πήγαν. Ο Λέων συνελήφθη, τον έβαλαν σ' ένα σακί και τον έρριξαν στη θάλασσα. Ο Καψοκαλύβης και οι Ψαρομηλίγγοι πληροφορήθηκαν τις πραγματικές προθέσεις του δοῦκα, διέφυγαν, ξαναγύρισαν στα βουνά και συνέχισαν την επανάσταση, που πήρε το όνομά των.

1341 - 1347. Έπανάσταση Καψοκαλύβη - Ψαρομηλίγγων.

Οι επαναστάτες όχυρώθηκαν στην Ανώπολη Σφακίων και συνεχίζοντας τις επιθέσεις των ξεσήκωσαν όλη την Δυτική Κρήτη. Ο Αλέξιος Καλέργης βοηθῶ τους Βενετούς, καταστρέφουν και καΐνε τα χωριά που κυριεύουν. Οι επαναστάτες περνοῦν στην Ανατολική Κρήτη και ξεσηκώνουν τους κατοίκους. Η επανάσταση συνεχίστηκε ως το 1347, όποτε και φονεύονται οι αρχηγοί.

1363. Αποστασία των αποίκων. Δημοκρατία του Αγ. Τίτου.

Ο Χάντακας ήταν ο ενδιαμέσος σταθμός μεταξύ Βενετίας και Ανατολῆς και συνεπῶς από το λιμάνι του περνοῦσαν τα πλοῖα που διενεργοῦσαν τη διακίνηση των προϊόντων της Ανατολῆς προς τη Δύση. Γι' αυτό έπρεπε να είναι ασφαλισμένο από τις άγριες τρικυμίες του Κρητικού πελάγους και καθαρό από προσχώσεις ἄμμου κ.λπ. Για την αντιμετώπιση των σχετικῶν δαπανῶν θέλησε να τις μεταθέσει στους ὤμους των φεουδαρχῶν της Κρήτης.

Οι φεουδάρχες δεν δέχτηκαν τη νέα φορολογία και επαναστάτησαν ενάντια στη Μητρόπολη και ανακήρυξαν τη Δημοκρατία του Αγ. Τίτου, με άλλο δοῦκα και άλλους υπαλλήλους, με δικό τους στρατό γιατί περίμεναν την αντίδραση της Μητρόπολης, που δεν ἄργησε να εκδηλωθεῖ. Έστειλε τον Con-

ttiére Lucino Dal Verme μέ ισχυρό στόλο καί στρατό καί τό Μάη 1364 σέ μιά μόνο μάχη ἔξω ἀπό τό Χάντακα διέλυσε τό στρατό τῶν ἀποστατῶν καί ἀποκατάστησε τήν κυριαρχία τῆς Μητρόπολης.

1364. Ἐπανάσταση τῶν Καλέργῶν Ἰωάννη - Γεωργίου - Ἀλεξίου.

Οἱ ἀδελφοί Καλέργῃδες τοῦ οἴκου Κισάμου πού εἶχαν πάρει μέρος καί βοήθησαν τοὺς ἀποστάτες ἀποίκους ἐπικηρύχτηκαν ἀπό τή Βενετία. Μόλις ἔφυγε ἀπό τήν Κρήτη ὁ Dal Verme μέ τά ἐμπειροπόλεμα στρατεύματά του κήρυξαν νέα ἐπανάσταση στή Δυτική Κρήτη. Μ' αὐτούς πῆγαν καί ὅσοι ἀπό τοὺς Βενετούς κατόρθωσαν νά φύγουν. Πολλοί ἀπό τοὺς ἀποίκους αὐτοὺς εἶχαν χάσει τή βενετική τους συνείδηση. Εἶχαν ἀσπαστεῖ τό ὀρθόδοξο δόγμα, εἶχαν ξεχάσει τή γλῶσσά των καί μόνο τά ἐπώνυμά των τοὺς διέκριναν ἀπό τοὺς ἐντόπιους Κρητικούς. Ἡ Κρήτη τοὺς ἐξελλήνισε. Ζυμώθηκαν μέ τοὺς ἐντόπιους καί ἐξακολουθοῦν οἱ ἀπογονοί των νά ζοῦν στήν Κρήτη, γνήσιοι Κρητικοί, χωρίς νά γνωρίζουν τήν καταγωγή των. Ὑπάρχουν σήμερα Κρητικοί μέ τά ὀνόματα διασῆμων Βενετῶν: Γριμάνοι, Κορνάροι, Δάνδολοι, Βενιέροι, Καραβέλοι, Δακανάλοι, Τζανῆδες, Τριβηζάκηδες (Trevisan), Καπελάκηδες (Cappello), Μπαρότσηδες (Baroci) κ.λπ.

Οἱ ἐπαναστάτες καταλάβαν ὅλη τή Δυτική Κρήτη. Οἱ ἀλλεπάλληλες ἐπαναστάσεις, οἱ καταπιέσεις τῶν κατακτητῶν, ἡ ἐπικοινωνία τῶν Κρητικῶν μέ τίς ἐπαναστάσεις συνενῶσαν τό Λαό καί τοῦ δημιουργήσαν ἐθνική συνείδηση. Γι' αὐτό ὁ ἀρχηγός τῆς ἐπανάστασης Ἰωάννης Καλέργης ἔλεγε στοὺς Κρητικούς ὅτι μάχεται γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Κρήτης καί τήν ἔνωσή της μέ τό Βυζαντινὸ Κράτος. Γιατί πρέπει νά σημειωθεῖ, ὁ Κρητικὸς Λαός, παρά τήν ἐπὶ αἰῶνες βενετική κυριαρχία, ἐξακολουθοῦσε νά ἀναγνωρίζει ὡς πάτρωνές του τοὺς βασιλιάδες τοῦ Βυζαντίου. Καί τό διεκήρυττε δημόσια στίς ἐπιγραφές τῶν ἐκκλησιῶν του. Σέ ἐπιγραφή ἐκκλησίας τοῦ 14ου αἰῶνα ἀναφέρεται: *ΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΩΝ ΔΕ ΗΜΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΞΗ* (6868= 1360) (Βλ. Gerola, Monumenti: IV, σ. 568) καί σέ ἐπιγραφή τοῦ 15ου αἰῶνα: *ΣΤΟΥΣ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥΣ ΗΜΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΣ* (Βλ. Gerola, Monumenti: IV, σ. 398).

Τέλος τό 1367 οἱ ἐπαναστάτες καταδιώχτηκαν, οἱ ἀρχηγοί συνελήφθησαν καί ἐθανατώθησαν καί ἡ καταστροφή ἦταν τόσο μεγάλη ὥστε ἔκλεισε ὀριστικά ὁ κύκλος τῶν ἐπαναστάσεων. Οἱ Βενετοί ἐρήμωσαν ὅλες τίς ὀχυρές βάσεις τῶν ἐπαναστατῶν γιά νά μὴν χρησιμοποιοῦν πιά, τό ὀροπέδιο τοῦ Λασιθιοῦ, τήν Ἐλεύθερνα τοῦ Μυλοποτάμου, τήν Ἀνώπολη τῶν Σφακίων κ.λπ.

Οἱ Κρητικοί προσαρμόστηκαν στίς συνθήκες μιᾶς ὑποφερτῆς εἰρηνικῆς συμβίωσης μέ τοὺς Βενετούς. Πολλοί πού εἶχαν τά οἰκονομικά μέσα στράφηκαν πρὸς τά γράμματα καί τίς τέχνες, καί σπούδαζαν στό ξαρκουστό πανεπιστήμιο

253 χρόνια, 3 μήνες και 29 μέρες, ή Κρήτη πέρασε κάτω από την πιο βάρβαρη, την πιο απάνθρωπη και την πιο αιμοβόρα κατοχή. Την καταπίεση και τα μαρτύρια που υπέστησαν οι Κρητικοί δεν τα γνώρισε κανένα άλλο διαμέρισμα της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ήταν τόσο αιμοβόροι κακούργοι οι άγάδες της Κρήτης που και ο ίδιος ο σουλτάνος αναγκάστηκε να στείλει στην Κρήτη τό 1812 τον 'Οσμάν πασά, με την εντολή να πνίξει τους κακούργους άγάδες. Καί έπνιξε πολλούς στη Δυτική Κρήτη, βοηθούμενος από Κρητικούς Χριστιανούς. Γι' αυτό οι Τούρκοι τον ονόμασαν παπά Μανόλη και πνιγάρη. Κανένας άλλος λαός δεν θά μπορούσε να βαστάξει μια τέτοια ζωή, να διατηρήσει την έθνική του συνείδηση και να αποκτήσει τη δύναμη, με τέτοιες συνθήκες, να αποτινάξει ένα τέτοιο βαρύ ζυγό και να έξουθενώσει με τα έλάχιστα μέσα που διέθετε ένα άδυσώπητο πάνοπλο έχθρό αλλά και την αντίδραση των λεγομένων "Προστατίδων Δυνάμεων". Οι Κρητικοί ουδέποτε συμφιλιώθηκαν με τους Τούρκους.

Έκατό χρόνια περασαν με δάκρυα και αίμα πολύ. Τό 1770 έκδηλώθηκε στά Σφακιά ή πρώτη έκρηξη της Κρητικής ψυχής. 'Αλλά ή 'Επανάσταση δεν είχε ώριμάσει. Χρειάστηκε να περάσουν ακόμη 50 χρόνια. Στο διάστημα αυτό τα άπίστευτα κακουργήματα των Τούρκων είχαν ξεσηκώσει τη συνείδηση πολλών Κρητικών και βγήκαν στά βουνά, τιμωροί των κακούργων πράξεων των άγάδων.

Τό 1821, μαζί με την άλλη 'Ελλάδα ξεσηκώθηκε και ο Κρητικός Λαός, άοπλος μά αποφασισμένος να απαλλαγει από τον βάρβαρο δυνάστη. Σέ πολύ λίγο διάστημα, παρά τους οργανωμένους στρατούς της Αιγύπτου και της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι επαναστάτες κυνήγησαν τους άγάδες των επαρχιών και τους μάντρισαν μέσα στά φρούρια του Χάντακα, των Χανιών και του Ρέθυμνου, άπελευθερώνοντας όλη την ύπαιθρο.

Οι σκληροί άγώνες συνεχίζονται μια ολόκληρη δεκαετία με μεγάλες θυσίες και καταστροφές μέχρι τό 1830. Τότε με τό Πρωτόκολλο του Λονδίνου οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφασίζουν να παραμείνει ή Κρήτη, παρά τους άγώνες και παρά τίς νίκες της, να παραμείνει στην κυριαρχία των Τούρκων, γιατί αυτό έξυπηρετούσε τά δικά των συμφέροντα!

Τό 1830 την παράδωσαν στο χεδίβη της Αιγύπτου Μωχάμετ "Αλυ, που νόμιζε πως οι Κρητικοί ήταν φελάχοι και θέλησε να εφαρμόσει την ίδια πολιτική που είχε εφαρμόσει στην Αίγυπτο. Οι Κρητικοί, έξουθενωμένοι από τον δεκαετή πόλεμο, υπέφεραν και τον αίγυπτιακό ζυγό δέκα χρόνια. Τό 1840 ή Κρήτη μπαίνει πάλι κάτω από τό ζυγό του σουλτάνου.

'Αλλά τά πράγματα είχαν αλλάξει. Οι Κρητικοί διεκδικούν, πάντα με τό όπλο στο χέρι, τά ανθρώπινα δικαιώματα στά πάτρια χώματα. Δεν γνιιάζονται για τίς θυσίες. Τό σύνθημα των είναι: ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ!

‘Από τό 1840 αρχίζει νά ξετυλίγεται ένα κομπολόϊ επαναστάσεων. ‘Ο Κρητικός δέν αποχωρίζεται πιά τό όπλο του, πού τά περισσότερα είναι λάφυρα. ‘Οπλισμένος κάνει τίς ειρηνικές του δουλειές, γιατί δέν ξέρει ποῦ θά συναντήσει τόν αντίπαλο. ‘Αλλά καί πολλοί πουλοῦσαν τήν περιουσία τους, τά λιόφυτά τους, γιά νά αγοράσουν ένα όπλο !

1840. ‘Επανάσταση Χαιρέτη - Βασιλογεώργη.

Στήν επανάσταση αὐτή δέν πῆραν μέρος όλοι οί Κρητικοί καί πολύ γρήγορα έσβησε.

1858. ‘Επανάσταση Μαυρογένη.

‘Η καταθλιπτική φορολογία, οί αὐθαιρεσίες καί οί σκληρές τιμωρίες από τό Βελῆ πασά εκείνων πού ζητοῦσαν δικαιοσύνη ἦταν οί αἰτίες πού κίνησαν τό 1858 τήν επανάσταση τοῦ Μαυρογένη. ‘Ο σουλτάνος ανεκάλεσε τό Βελῆ καί έστειλε στή θέση του τό Σαμῆ πασά, έδωσε άμνηστεία, κατάργησε φόρους καί παραχώρησε στίς Δημογεροντίες, χριστιανικές οργανώσεις, τό δικαίωμα νά λύνουν τίς διαφορές γιά ὑποθέσεις τῶν Χριστιανῶν κληρονομικοῦ καί οἰκογενειακοῦ δικαίου, σύμφωνα μέ τά έθιμά των.

1866 - 1869. Παγκρήτια επανάσταση.

Οί Τοῦρκοι δέν μπορούσαν νά αλλάξουν τακτική από τή μιá μέρα στήν ἄλλη. Νέοι φόροι, νέες καταπιέσεις δημιούργησαν καί πάλι άφορμές γιά νέα εξέγερση τῶν Κρητικῶν, πού εἶχαν συνειδητοποιήσει τή δύναμή των γιά πραγματική ολοκληρωτική άπελευθέρωση. ‘Ενοπλες συναθροίσεις σ’ όλη τήν Κρήτη ζητοῦν κατάργηση φόρων, δημόσια έργα, σχολεία, ανεξιθρησκεία κ.λπ. ‘Αντί απάντησης ἡ ‘Υψηλή Πύλη έτοιμάζει στρατό. ‘Η ‘Επαναστατική Συνέλευση στά Σφακιά τόν Αὔγουστο 1866 εκήρυξε τήν ‘Ενωση τῆς Κρήτης μέ τή Μητέρα ‘Ελλάδα καί οργανωσε επαναστατικά σώματα σ’ όλη τήν Κρήτη. Οί Τοῦρκοι τῆς ὑπαίθρου συγκεντρώνονται καί πάλι στά φρούρια καί εκδηλώνουν τό πολεμικό μένος των σφάζοντας τούς Χριστιανούς κατοίκους τῶν πόλεων.

Τουρκικά καί αἰγυπτιακά στρατεύματα αποβιβάζονται στήν Κρήτη. 5.000 αἰγυπτιακός στρατός μέ τόν Σαχίν πασά αποβιβάζεται στή Σούδα καί όχυρώνεται στό χωριό Βρύσες ‘Αποκόρωνα. Οί επαναστάτες τόν πολιορκοῦν καί τόν αναγκάζουν νά παραδώσει τίς άποσκευές του στους επαναστάτες καί νά φύγει.

‘Η ‘Υψηλή Πύλη βλέπει ότι τά πράγματα είναι σοβαρά καί ό μόνος πού μπορούσε νά αντιδράσει σ’ αὐτά αποτελεσματικά ἦταν ό Τουρκαλβανός Μουσταφά Ναϊλί πασάς, ό επιλεγόμενος Γκιριτλί (Κρητικός), γιατί εἶχε δράσει στήν Κρήτη από τό 1821 μέ τά αἰγυπτιακά στρατεύματα καί ἤξερε πρόσωπα καί πράγματα. Τά Κρητικά Βουνά γέμισαν επαναστάτες καί στά πεδινά άλώνιζαν τά στρατεύματα τοῦ Μουσταφά καί οί αίμοβόροι Τουρκοκρητικοί.

"Όλη ή Κρήτη βρίσκεται "ἐπί ποδός πολέμου". 'Ο Μουσταφάς εἶναι ἀεικίνητος ἀπό τήν μιὰ ἄκρη τῆς Κρήτης ὡς τήν ἄλλη, καίοντας τά πάντα μέ τή φωτιά καί τό σίδερο. Στίς ἀρχές τοῦ Νοέμβρη 1866 πολιορκεῖ τό 'Αρκάδι καί προκαλεῖ τό θρυλλικό ὀλοκαύτωμα, πού συντάραξε τόν πολιτισμένο κόσμο, ἔμπρακτη ἐκδήλωση τοῦ συνθήματος τῶν Κρητικῶν ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ!

'Ο ἀγῶνας συνεχίζεται. Στά Σφακιὰ ἀποσπᾷ τή δήλωση τῶν Σφακιανῶν, ὅτι ὑποτάσσονται στήν τουρκική διοίκηση. 'Αλλά ἐπιστρέφοντας στά Χανιά δέχεται ἐπίθεση στό φαράγγι τοῦ Κατρέ, μέ ἀποτέλεσμα νά γεμίσει τό φαράγγι ἀπό πτώματα τῶν στρατιωτῶν του. Τό Μάη τοῦ 1867 ὁ Ρεσίτ πασάς καί ὁ Λασιθιώτης 'Ισμαῖλ Φερίκ πασάς ἐκστρατεύουν στό ὀροπέδιο τοῦ Λασιθιοῦ καί δέκα μέρες συνέχεια τό καῖνε καί τό ἐρημώνουν.

'Αλλά οἱ δυνάμεις καί τά μέσα τοῦ πολέμου ἄνισα. Οἱ Κρητικοί δέν ἀντιμετωπίζουν μόνο τόν ἐχθρό ἀλλά καί τήν ἀντίδραση τοῦ ἐλεύθερου 'Ελληνικοῦ Κράτους καί τῶν "Προστατίδων" Δυνάμεων. Φυσική συνέπεια νά καμφθοῦν ὕστερα ἀπό ἕνα τρίχρονο ἥρωικό ἀγῶνα.

1878. Νέα ἐπανάσταση.

'Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος τό 1877 -78 ἔδωκε στούς Κρητικούς νέες ἐλπίδες γιά τήν ἀπελευθέρωσή των καί ξεσηκώθηκαν καί πάλι, ὀργανωμένοι καλύτερα. Τό Συνέδριο τοῦ Βερολίνου ἄφησε καί πάλι τήν Κρήτη κάτω ἀπό τήν τουρκική κυριαρχία. 'Αλλά μέ τή Σύμβαση τῆς Χαλέπας τοῦ 1878 ἐπεκτείνεται ἡ δικαιοδοσία τῆς Κρητικῆς Συνέλευσης, πού τά 2/3 εἶναι Χριστιανοί. Οἱ περισσότεροι Τοῦρκοι εἶχαν πούλησει τίς περιουσίες των καί εἶχαν φύγει ἀπό τήν Κρήτη. Στήν ἀπογραφή τοῦ 1881 ἀναφέρονται 205.010 οἱ Χριστιανοί καί 73.234 Μουσουλμάνοι. (Ν. ΣΤΑΥΡΑΚΗ, Στατιστική τοῦ Πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης, 'Αθήνησι 1890, πίναξ 68). Σάν ἐπίσημη γλῶσσα ἀναγνωρίζεται ἡ ἐλληνική. Διορίζεται Χριστιανός Γενικός Διοικητής.

1889 - 1897. 'Η τελευταῖα ἐπανάσταση.

'Η Τουρκία παρασπόνδησε καί πάλι καί θέλησε νά ἐπιδείξει τήν κυριαρχική παρουσία της στήν Κρήτη περικόπτοντας τά προνόμια πού εἶχε παραχωρήσει, παραβαίνοντας τή σύμβαση τῆς Χαλέπας καί ἐπιβάλλοντας νέους φόρους. "Αρχισαν καί πάλι οἱ φυλετικές δολοφονίες καί σφαγές καί οἱ καταστροφές τῶν Χριστιανῶν ὀλόκληρη δεκαετία. Οἱ εὐρωπαϊκές Δυνάμεις πού διευθύναν τήν παγκόσμια πολιτική ἀνάγκασαν τήν 'Υψηλή Πύλη νά συμμορφωθεῖ μέ τή Σύμβαση τῆς Χαλέπας καί νά ἀναγνωρίσει τήν ὀργάνωση Κρητικῆς Χωροφυλακῆς γιά τήν τήρηση τῆς τάξης, τήν οἰκονομική καί δικαστική ἀνεξαρτησία τοῦ νησιοῦ. 'Αλλά ὁ τουρκικός ὄχλος, πού εἶχε συγκεντρωθεῖ στίς πόλεις -φρούρια γιά τήν ἀσφάλειά του προβαίνει σέ βιαιοπραγίες καί δολοφονίες

Χριστιανῶν.

Οἱ εὐρωπαϊκὲς Δυνάμεις ἀναγκάζονται νὰ καταλάβουν τὸ νησί μὲ ἀποβάσεις στρατοῦ. Ἑλληνικὸς τακτικὸς στρατὸς μὲ ἀρχηγὸ τὸν Τιμολ. Βάσο ἀποβιβάζεται στὸ ἴδιο μέρος πού πρὶν 253 χρόνια εἶχαν ἀποβιβάστεϊ τὰ τουρκικὰ κατακτητικὰ στρατεύματα. Προελαύνει στὴν πεδιάδα τῶν Χανιῶν σαρώνοντας τὴν ἀντίστασιν τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ οἱ Δυνάμεις τὸν ὑποχρεώνουν νὰ σταματήσει. Οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων ναυλοχοῦν στὰ νερά τῶν Χανίων. Βομβάρδισαν τοὺς ἐπαναστάτες στὸ Ἀκρωτήρι καὶ μιά ὀβίδα ἔσπασε τὸν ἰστό τῆς σημαίας των. Ἀμέσως ἓνας πολεμιστὴς, ὁ Σπῦρος Καγιαλεδάκης, ἄρπαξε τὴ σημαία καὶ ἔγινε αὐτὸς κοντάρι!

Ἡ τελευταία πράξι τοῦ Κρητικοῦ Δράματος δυόμισι αἰῶνων ἦταν μοιραῖο νὰ παιχτεῖ καὶ πάλι στὸ Ἡράκλειο. Στίς 25 τοῦ Αὐγούστου 1898 ἄγρια σφαγὴ τῶν Χριστιανῶν ἔγινε στὴν περιοχὴ τοῦ λιμανιοῦ. Ἀνάμεσα στοὺς σφαγμένους ἦταν καὶ 17 ῥΑγγλοι στρατιῶτες. Αὐτοὶ ἦταν ἡ σταγὸνα πού ξεχείλισε τὸ ποτήρι τῆς ἀγανάκτησης καὶ αὐτῶν τῶν ῥΑγγλων προστατῶν τῶν Τούρκων τόσα χρόνια. 17 ἀπὸ τοὺς πρωταίτιους τῆς σφαγῆς συλλαμβάνονται ἀπὸ τὸν Τοῦρκο διοικητὴ καὶ παραδίδονται στοὺς ῥΑγγλους γιὰ νὰ τοὺς ἀπαγχονίσουν.

Στίς 23 τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ 1898 ἀπελάνεται ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ τὴν Κρήτη, ὕστερα ἀπὸ 253 χρόνια, 3 μῆνες καὶ 29 ἡμέρες!

Μὲ τὴ συνθήκη τῆς Λωζάνης τοῦ 1923 οἱ Τοῦρκοι πού ἔμεναν ἀκόμη στὴν Κρήτη - περί τίς 35.000 - ἀνταλλάχτηκαν μὲ τοὺς ῥΕλληνες πρόσφυγες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἔτσι σήμερα δὲν ὑπάρχει στὴν Κρήτη οὔτε ἓνας Τοῦρκος!

1323
1361
ΣΠΑ